

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

УДК 342.95:342.734](477)

Остапенко Л.О.,

асистент кафедри цивільного права і процесу
Навчально- наукового інституту НУ «Львівська політехніка»

Юридична відповідальність за порушення права громадян України на працю

У статті розглядається проблема застосування адміністративної відповідальності за порушення права громадян України на працю та шляхи її вдосконалення. Обґрунтовується теза про те, що сучасне бачення інституту адміністративної відповідальності є результатом напрацювань багатьох учених адміністративістів протягом минулого століття. Стверджується, що розвиток ринкових відносин в українському суспільстві, більш широке закріплення права власності вимагають нових підходів не лише у розумінні інституту відповідальності, а й використання його з урахуванням змін, які відбулися.

Ключові слова: юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, право на працю, порушення прав громадян, конституційні засади, відповідальність особи, вчинення правопорушення.

Практика застосування адміністративної відповідальності за порушення законодавства України про працю та про охорону праці вказують на значне їх поширення і тенденцію до збільшення. Так, лише за 2009 р. до адміністративної відповідальності за ст. 41 КУпАП було притягнуто 52 362 особи [1, с. 9]. Судова практика з цих справ здебільшого є неефективною, що вимагає більш поглибленого розгляду цієї проблеми.

Наявними проектами Кодексу України про адміністративні правопорушення не повною мірою регулюються питання відповідальності, особливо в частині порушення законодавства про працю та охорону праці. Залишаються нез'ясованими питання щодо визначення кола суб'єктів адміністративної відповідальності за порушення законодавства про працю, а також перелік протиправних дій (бездіяльність), які є «новими» за посяганням на відносини у сфері праці та її охорони.

Сучасне бачення реалізації права громадян на працю неможливо уявити без розуміння юридичної відповідальності за порушення цього права. Юридична відповідальність є складовою частиною принципу законності при захисті права на працю за допомогою ефективних засобів відповідальності, її невідворотності [2, с.485].

Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає нових підходів не лише у розумінні інституту відповідальності за порушення права на працю, а й виробленню та застосуванню надійних правових засобів щодо захисту цього права. Дискусійними наразі залишаються питання юридичної відповідальності, особливо серед окремих галузей права. Загальне тлумачення конституційних засад відповідальності особи за вчинене правопорушення не сприяє переосмисленню її ознак, критеріїв визначення.

Понад 30 років тому законодавець у ст. 9 КУпАП свідомо чи навпаки лише позначив термін «адміністративна відповідальність», уникаючи її офіційного тлумачення. А у ролі міри відповідальності визначив адміністративне стягнення (ст.23 КУпАП), призначення якого повинно мати виховний і запобіжний вплив. Характеристика змісту адміністративних санкцій (їх вид, розмір), вказують на їх карну функцію, спрямовану на відновлення порушення прав, свобод, власності і законних інтересів громадян (ст.1 КУпАП).

Аналогічна ситуація спостерігається в адміністративному законодавстві Російської Федерації, а саме – поняття адміністративної відповідальності відсутнє [3, ст. 2.1]. Традиційне тлумачення юридичної відповідальності можна знайти у сучасній правовій енциклопедії, де група авторів (О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко та ін.), пропонують розуміти її як «встановлений законодавством і забезпечений державою юридичний обов'язок правопорушника зазнати позбавлення певних благ, належних йому цінностей (позбавлення волі, позбавлення права займати певну посаду, позбавлення майна шляхом його конфіскації, стягнення штрафів)» [4, с. 355].

У цьому випадку йдеться про офіційний вплив держави через відповідні органи на підставі чіткого процесуального порядку на порушника, який вчинив протиправні дії (бездіяльність). Запропоноване визначення юридичної відповідальності є результатом переосмислення ідейних цінностей і правових положень Конституції України, а також спробою юристів охарактеризувати галузеве визначення поняття адміністративної відповідальності.

Підставою для визначення адміністративної відповідальності та інших видів юридичної відповідальності є пункт 22 ст. 92 Конституції України [5]. Колектив авторів підручника «Адміністративне право» (О.І. Остапенко, З.Р. Кисіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кисіль) до ознак, що характеризують адміністративну відповідальність, відносять:

- наявність загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні;
- адміністративні стягнення;
- обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру;
- наявність процесуальної процедури застосування адміністративної відповідальності [6, с. 52].

Майже аналогічними з цього приводу є точки зору Ю.П. Битяка і В.В. Зуй [7, с. 229], Є.В. Додіна [8, с. 266], Л.В. Ковалів [9, с. 189]. Це лише деякі з основних ознак, що характеризують адміністративну відповідальність. Інші види ознак, які характеризують зміст юридичної відповідальності, можна знайти у поданій нижче таблиці.

Таблиця

Елементи юридичної відповідальності	Дисциплінарна Відповідальність	Адміністративна відповідальність	Цивільно-правова відповідальність	Кримінальна відповідальність
Об'єкт правопорушення	Суспільні відносини, що закріплюють і регулюють право на працю			
Об'єктивна сторона правопорушення	Протиправна дія чи бездіяльність			
Суб'єкт правопорушення	Посадова особа	Посадова особа, суб'єкт підприємницької діяльності	Посадова особа	Службова особа, суб'єкт підприємницької діяльності
Суб'єктивна сторона правопорушення	Умисна і необережна форма вини			
Види покарань	Догана, звільнення (ст. 143 КзпП України), матеріальна відповідальність (ст. 130, 132-134 КзпП України)	Штраф	Матеріальна відповідальність	Штраф, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, обмеження волі

*Складено автором.

Існуючий сьогодні стан речей щодо визначення адміністративної відповідальності значною мірою можна охарактеризувати як внутрішньо галузевий, що характеризує адміністративно-правові відносини і на цій основі сприяє визначенню більш уточненого виду адміністративної відповідальності. Наприклад, адміністративна відповідальність за порушення лісового законодавства [10], адміністративна відповідальність посадових осіб органів місцевого самоврядування [11], відповідальність публічних посадовців [12, с. 97] та ін.

Відповідальність за порушення законодавства про працю у загальному вигляді визначається як відповідальність осіб, винних у порушенні трудового законодавства [13, с. 432]. Разом з тим, зміст багатьох норм, якими регулюються трудові відносини та відповідальність за їх порушення, за словами професора В.С. Венедиктова, є застарілими і малоефективними [14, с. 3].

Порушення трудового законодавства України охоплює широкий перелік трудових відносин, які регулюються нормами різних галузей права та окремими нормативними актами. Так, кримінальним законодавством України передбачається відповідальність за грубе порушення законодавства про працю (ст. 172 КК України), за грубе порушення угоди про працю (ст. 173 КК України) [15].

Крім штрафних санкцій, за вказані протиправні дії передбачено покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, виправні роботи, арешт, обмеження волі, що вказує на широкий перелік кримінальних заходів впливу за порушення законодавства про працю.

Цивільним законодавством України передбачається насамперед відновлення завданої протиправними діями порушника матеріальної шкоди, а також у разі потреби застосування до порушника державного примусу та його морального осуду [16, с.94].

Дисциплінарна відповідальність за порушення права на працю зобов'язує працівника відповідати перед роботодавцем за дисциплінарний проступок і зазнавати дисциплінарних санкцій, передбачених законодавством про працю [13, с.432], а саме – догани та звільнення (ст. 147 КЗпП України) [17].

Адміністративна відповідальність за порушення права на працю має незначний перелік відносин, які порушуються. Це стосується порушення встановлених термінів виплати пенсій, стипендій, заробітної плати, виплати її у неповному обсязі, порушення правил про охорону праці (ст.41 КУпАП).

Зміни, що відбуваються у сфері державного управління, ринковому господарстві України вказують на появу нових видів адміністративно-карних посягань, передбачених законодавством про працю та охорону праці. Умовно їх можна розглядати як інші порушення вимог законодавства про працю, що не дозволяє чітко виокремити об'єкт посягання, а також застосування залежно від ступеня суспільної небезпеки чи шкоди того або іншого виду юридичної відповідальності.

Ми вважаємо за доцільне розширити зміст статті 41 КУпАП доповнивши її такими частинами:

Частина 2 – Порушення права на працю членів кооперативів та їх об'єднань, колективних сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, працівників підприємств з іноземними інвестиціями;

Частина 3 – порушення права на працю осіб, які працюють у районах з особливими географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я, тимчасових і сезонних працівників, а також працівників, які працюють у фізичних осіб (підприємців або суб'єктів підприємницької діяльності) за трудовими договорами;

Частина 4 – порушення права на працю іноземних громадян, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях України посадовими особами, суб'єктами підприємницької діяльності або їх представниками.

Вид і розмір адміністративного покарання не повинен перевищувати розміру мінімальної заробітної плати, що існує в Україні.

Загальними висновками щодо юридичної відповідальності за порушення права громадян України права на працю та охорону праці можна вважати:

- юридична відповідальність як окремий інститут у системі національного права потребує подальшого дослідження та вдосконалення;
- адміністративна відповідальність з урахуванням її ознак та критеріїв визначення є складовою частиною юридичної відповідальності, а її мета базується на застосуванні адміністративних стягнень до суб'єктів, винних у вчиненні протиправних дій (бездіяльність);

- доповнення до ст. 41 КУпАП сприятимуть більш змістовному захисту адміністративно-правових відносин у сфері охорони права на працю.

Література:

1. Адміністративні правопорушення в Україні у 2009 р.: Стат. бюл. – К.: Держ. комітет статистики України, 2010. – 203 с.
2. Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5 т. – Х.: Право, 2008. – Т. 3; Цивільно-правові науки. Приватне право / За заг. ред. Н.С. Кузнецової. – 640 с.
3. Комментарий к Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях / под ред. Ю.М. Козлова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2004. – 1116 с.
4. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
5. Конституція України. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 96 с.
6. Адміністративне право України: навч. посіб. / О.І. Остапенко, З.Р. Кисіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кисіль. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 536 с.
7. Битяк Ю.П. Административное право Украины: учеб. пособ. / Ю.П. Битяк, В.В. Зуй. – Харьков, 1999. – 121 с.
8. Додін Є.В. Законодавство про адміністративну відповідальність / Є.В. Додін // Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 266.
9. Коваль Л.В. Советское административное право: учеб. / под ред. Р.С. Павловского. – К.: Вища школа, 1986. – С. 189.
10. Марфіна Н.В. Адміністративна відповідальність за порушення лісового законодавства: автореф. дис. канд. юрид. наук. – К.: Національний аграрний ун-т, 2007. – 22 с.
11. Йосифович Д.І. Адміністративна відповідальність посадових осіб органів місцевого самоврядування за корупційні діяння: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. – Львів: Львів. ДУВС, 2009. – 20 с.
12. Школик А.М. Порівняльне адміністративне право: навч. посіб. для юрид. фак. міжнар. відносин / А.М. Школик. – Львів: ЗУКЦ, 2007. – 308 с.
13. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відпов. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т.1: А-Г. – 672 с.
14. Венедиктов В.С. Проблемы відповідальності у трудовому праві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук / В.С. Венедиктов. – К., 1994. – С. 3.
15. Кримінальний кодекс України. Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341 – 111.
16. Цивільне право України: академічний курс; підручник: У 2 т. / Заг. ред. Я.М. Шевченко. – Вид. 2-е, доп. і перероб. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2006. – Т.1: Загальна частина. – 696 с.
17. Кодекс законів про працю України. – К.: Націон. Книжк. проект, 2011. – 96 с.

Остапенко Л.О., ассистент кафедры гражданского права и процесса учебно-научного института НУ «Львовская политехника».

Юридическая ответственность за нарушения права граждан Украины на работу. В статье рассматривается проблема применения административной ответственности за нарушения права граждан Украины на труд и пути ее усовершенствования. Обосновывается тезис о том, что современное видение института административной ответственности является результатом наработок многих ученых административистов на протяжении прошлого столетия. Утверждается, что развитие рыночных отношений в украинском обществе, более широкое закрепление права собственности требуют новых подходов не только в понимании института ответственности, а и использование его с учетом произошедших изменений.

Ключевые слова: юридическая ответственность, административная ответственность, право на труд, нарушение прав граждан, конституционные принципы, ответственность гражданина, содеянное правонарушение.

Ostapenko L.O., Assistant of the Department of Civil Law and Process of Educational-Scientific Institute WELL «Lviv politekhnik»

Legal responsibility for violation of the citizens' rights to work in Ukraine. The issues of the administrative responsibility for violation of the citizens' rights to work in Ukraine and ways of its improvement are revealed in the article. It is proved that the modern vision of administrative responsibility has been the result of the past scientific experience carried out during last century. The author states that the development of market relations and the establishment of the right of ownership require new approaches to the understanding and using of the institute of responsibility.

Key words: legal responsibility, administrative responsibility, right to work, violations of the citizens' rights, constitutional principles, individual responsibility, offence.